

Feltámadás és élet

„A zsidók főpapjainak és véneinek holmi vitás kérdéseik voltak Pál ellen a vallásuk dolgában, és valami meghalt Jézust illetően, akiről Pál azt erősítette, hogy él.” Lukács szerint Fesztusz, római helytartó így tájékoztatta Agrippa királyt és nejét, Berenikét a fogságban tartott Pál apostolról (ApCsel 25,19). Mind a mai napig nem szűnt meg ez a vitatkozás az emberek között erről a „valami Jézusról”, akiről nemcsak Pál, hanem sokan mások is azt „erősítgetik”, hogy él. Ez döntő kérdés ma is emberek milliói számára. Ma is sokmilliónyan magukévá teszik Pál szavait, amelyeket alig 35 évvel Jézus halála után írt: Ha Krisztus nem támadt fel, akkor hiábavaló a mi igehirdetésünk, és hiábavaló a hitünk is, még mindig bűneinkben vagyunk, halottaink elvesztek, mi keresztények pedig nyomorultabbak vagyunk minden más embernél. Krisztus azonban feltámadt a halottak közül, mint a halottak zsengéje! (1Kor 15,14–20).

Hihető-e ez a húsvéti örömhír a mindent letaroló halál hatalma alatt élő 21. századi emberiség számára? Egy bécsi templom kriptáját tekintettem meg néhány éve, ahol a különleges fizikai körülmények között a fakoporsóban eltemetett halottak múmiához hasonló formában évszázadokig fennmaradtak. A testek belseje mintegy kiürült, az elszürkült bőr viszont szinte épen megtartotta eredeti formáját. Ott feküdtek egymás mellett, jól felismerhetően, fiatal lányok és férfiak, öreg emberek és asszonyok, mozdulatlanul. Az idegenvezető rájuk mutatott, és könnyedén odavetette: „Hát csak ez marad meg az emberből. Nem sok...”

Tényleg „csak ez marad meg az emberből”? Tényleg csak „percemberkék” vagyunk mindnyájan, akik sürgünk-forgunk, de pár év múlva behullunk a nagy semmiségbe? Jézus hitte, hogy nem így van. Hitt Ábrahám, Izsák és Jákob Istenében, hitte, hogy a régen meghalt Ábrahám, Izsák és Jákob most is él, mert „Isten nem a holtaké, hanem az élőké, hiszen számára mindenki él” (Lk 20,38). Jézus tanítványai is osztották ezt a hitet, és – bár arra nem számítottak, hogy a kivégzett Jézus néhány nap múlva élőként fog megmutatkozni nekik – habozás nélkül el tudták fogadni, hogy az emberiség történetében nem a halálé, hanem az életé a végső szó. Hiszen van Isten, és ez az élő Isten „az élet barátja” (Bölcs 11,27). Képesek vagyunk-e mi is ezt hinni, Jézus szavára, vagy a feltámadt Jézussal való találkozásukról tanúskodó 2000 év előtti egyszerű galileai és júdeai emberek szavára?

Úgy gondolom, korunkban Jézus feltámadásáról, és általában a holtak feltámadásáról szóló tanítást a szokottnál szélesebb összefüggésben kell tárgyalni, hogy jelentőségét felfogjuk. Magánál az életnél kell kezdenünk a gondolkodást. Mi az élet? Annyira megszoktuk, hogy csupa élőlényvel vagyunk körülvéve, és hogy magunk is élőlények vagyunk, hogy már nem is csodálkozunk el az élet felfoghatatlan misztériumán. Pedig bizony az élet felfoghatatlan. Miért állnak össze az elemi részecskék és atomok szerves molekulákká? Miért kezdenek ezek a molekulák sejtté alakulni? Miért igyekeznek a sejtek önmaguk formáját megőrizni, szaporítani, terjeszteni, egyre komplikáltabb szervezetekbe összeállni? Miért jelenik meg az élőlényekben valami furcsa „belső”, valami tudatféle, amely céltudatosan reagál és irányít? Mennél összetettebbek és komplikáltabbak az élő sejtek, annál éleesebb és tágabb lesz ez a tudat. Állatoknál a kifejlett agy következtében már egészen nyilvánvalóan átveszi a szervezet vezetését. Irányítja a támadást, védekezést, párosodást, kicsinyek nevelését, csoportokba szerveződést.

A mai fizika egyre világosabban kimutatja, hogy az életnek e jelensége nem lehet csupán véletlen műve. Egyszerűen nincs elég idő az ősrobbanástól napjainkig, hogy az élővilág színpompás sokasága véletlen „dobások” révén kialakuljon. A kozmosz kezdettől fogva „emberarcú”, a kozmikus állandók – nem szükségképpen, hanem ténylegesen – olyanok, hogy kialakulhatott a fauna, a flóra és az emberiség. Ha csak egy icipicit eltérnének

a tényleges értéküktől ezek az „állandók”, soha élet meg nem jelenhetett volna a világmindenségben.

Világosan meglátta ezt a zseniális gondolkodó, Teilhard de Chardin, amikor egy „radiális energiáról” beszélt, amely a széthullást, uniformizálódást, passzivitást létrehozó erőkkkel szemben egyre valószínűtlenebb, egyre magasabb rendű, egyre összetettebb, egyre szebb és egyre mélyebb belsővel rendelkező lényeket hoz létre.

E megállapítás magában véve még nem a transzcendentális, teremtő Isten létének a bizonyítéka, mert ez a „radiális energia” származhatna egy világlélekből is, abból a nagy, láthatatlan Életről, amely egyes buddhista gondolkodók szerint a világmindenség gyökere.

Megmarad azonban a tény, hogy minden ellenkező valószínűséggel szemben az Élet millióágú fája itt e földön teljes sikerrel naggyá növekedett. A legnagyobb természeti katasztrófák, a legfélemlőtlenebb emberi viselkedések sem tudták megtörni burjánzó energiáját.

Itt felmerül a kérdés: ez az egész hatalmas „színháték” csak egy káprázatos hullám-e, amely majd újra belesimul a kozmosz kaotikus csendjébe? Ha csak a növény- és állatvilágot nézzük, erre a kérdésre biztos feleletet nem adhatunk. A világmindenséghez azonban hozzátartozik az ember is. Az embernek pedig olyan „belseje”, olyan tudata van, amelyben felmerül a *végtelen* és az *örök* gondolata. Amióta pedig az a gondolat az emberiségben felmerült, az emberek nem tudnak belenyugodni az értelmetlen elmúlásba. Minden népnél, minden vallásnál megtaláljuk a halál utáni élet meggyőződését. A kőkorszakbeli ember a legnagyobb gonddal temette el halottait, és melléjük tette használati eszközeit, hogy semmiben se legyen hiányuk. Az egész egyiptomi kultúra a halál utáni élet körül forgott, és óriás piramisokat, hatalmas sírvárosokat hozott létre. A görögöknél nemcsak az orpheuszi és egyéb misztériumok regéltek a halál utáni életről, hanem a bölcselek, Platónnal az élükön, ezt az életet tekintették az emberi lélek igazi életének. Az újkor legkritikusabb gondolkodói, Kanttal az élükön, érvelnek a halál utáni lét fennmaradásának erkölcsi szükségszerűségéről. Az egész világon elterjedt halottak hete vagy halottak napja megmozgatja az egész társadalmat. Japánban például az augusztusi halottak hete alatt mindenki rendbe hozza a sírokat, és énekelve lejt táncokat a halott ősök bennünket meglátogató szellemeivel.

Karl Rahner fogalmazta meg találóan az emberiségnek ezt az általános meggyőződését: „der Mensch ist das Wesen der Endgültigkeit” – „az ember a véglegességet létrehozó lény”. Az ember minden értelmes, szabad akarati elhatározása és tette az illető ember végleges lényét, a halál után is megmaradó lényét formálja. Az idő minden pillanata az isteni örökkévalóságot érinti. A végtelen Igaz és a végtelen Jó horizontjában történik minden valóban emberi tett. Ezért ezt nem „falhatja fel” az idő könyörtelen múlása. A végtelenül igaz és végtelenül jó Isten alakítja ki így, az emberrel együtt, az Isten Országának örökké megmaradó valóságát. Ennek egyik bizonyítéka a lelkiismeret parancsának abszolút jellege. Miért is kellene a lelkiismeret parancsa szerint akár az életünket is (és így annak minden jövő, evilági lehetőségét) feláldozni, ha ezzel a lelkiismerettel nem lennénk a Végtelennel közvetlen kapcsolatban? Ha minden abszolút értékű emberi (egyéni vagy közösségi) értékteremtés végül az elmúlás semmijébe hullna, semminek sem lenne értelme. Az élet nagyszerű és értelmes kibontakozása pedig éppen a csúcspontján az abszurdumba hullana.

Jézus Krisztus feltámadása teljesen megfelel ennek az emberben kicsúcsosodó lényegi struktúrájának. A kereszten meghaló ember Jézus mindennél nagyobb szeretete nem válhatott semmivé csak azért, mert Jézusnak megállt a szíve, és megszűnt agyának fiziológiai működése. „Az Atyaisten feltámasztotta”, vagyis Jézus embersége az Istennél elnyerte végleges beteljesedését.

Az ilyen gondolkodásmód, természetesen, teljesen ellenkezik a ma divatos redukciós gondolkodással. Redukciósan gondolkodó tudósok számára Mozart 40. szimfóniája nem más, mint különböző frekvenciájával rezgő levegőhullámok sorozata, az emberi szerelem nem más, mint hormonális mirigyek váladéka, a gondolkodás nem más, mint elektromos kisülések az

agysejtek között, Van Gogh napraforgója nem más, mint a szempálcikákat serkentő és érthetetlen módon sárga látást produkáló foltok tömege, a világmindenség pedig nem más, mint rezgő hurkok vibrálása.

Mindent lehet alulról is és felülről is nézni. Mindkét nézésnek van értelme, de csak felülről nézve lát jól az ember. „La synthèse tient par l'en-haut” – „A szintézist a »fent« tartja össze”, mondta már helyesen Teilhard de Chardin.

Persze a fenti magyarázat csak akkor lesz érthető, ha Jézus feltámadását, és általában az emberek feltámadását nem primitív módon a jelenlegi, időbeli életformába való visszatérésként fogjuk fel. Kétségtelenül felfoghatatlan az ember számára a feltámadt test állapota. Pál maga is küszködött ezzel a kérdéssel. A korintusi levélben felsorolt magyarázatainak egy része túlhaladott természettudományos felfogásokat tükröz (vö. 1Kor 15,36–41). Ma már nem állíthatjuk, hogy az elvetett mag előbb meghal, és aztán Isten ad neki sajátos életet. Halott mag sohasem fog kikelni. Azt sem állíthatjuk, hogy az égitestek anyagilag mások, mint a földi testek. Az égitestekben ugyanis ugyanazokat az elemeket találjuk, mint a földi testekben. Amikor azonban Pál a feltámadt testet „romolhatatlan, dicsőséges és erős” testnek mondja, már közelebb visz a megértéshez (1Kor 15,42–43). A legérdekesebb állítása pedig az, hogy a feltámadt test „szellemi test” (*szóma pneumatikon*).

Számunkra nagyon szokatlan ennek a két fogalomnak párosítása. A „szellemit” éppen az „anyagi testtel” szembenálló valóságként szoktuk felfogni. A görög filozófiai gondolkodás számára valóban a „szellemi test” érthetetlen szópárosítást. Ha azonban a „szellemi” szót, a Szentírás szóhasználatának megfelelően, az Isten csodálatos életadó és felszabadító energiájának megjelöléseként fogjuk fel, akkor a kifejezés már nem annyira meglepő.

Pál maga valószínűleg nem tudta volna részletesebben megmagyarázni, hogy milyen is ez a „szellemi test”. Talán – Weissmahr Béla nyomán – az emberi „testiség” lényegét az önkifejezésben és a másokkal való kommunikációban találhatjuk meg. Testünk révén fejezzük ki mások számára lelkünk belsejét, és hozunk létre a másik emberben megértést és szimpátiát. Ez földi életünkben csak térbelien kiterjedt, megfelelően kifejlett és működő agy, valamint térbelien kiterjedt arc, nyelv, kéz stb. segítségével lehetséges. Nem zárható azonban ki, hogy az önkifejezésnek és kommunikációnak más formái is léteznek, annál is inkább, mert a jelenlegi térbelien kiterjedt eszköztárunk sok tökéletlenséggel párosul. A térbeli kiterjedtség miatt ragadhatnak meg mások és hurcolhatnak oda, ahova nem szeretnénk menni, testünket börtönbe zárva vagy kezünket megbilincselve korlátozhatják szabadságunkat, térbeliségünk nehezíti a távolságok legyőzését, agysejtjeink és érzékszerveink meghibásodása megakasztja a kommunikációt. A „szellemi test” viszont mindezekről a korlátoktól mentes, tiszta önkifejezés és kommunikáció. Nemcsak Istennel egyesülnek az üdvözültek, hanem a „szentek közösségét” is alkotják.

A „szellemi testbe” átváltozó feltámadás mikor megy végbe? A hagyományos felfogás szerint Jézus esetében ez a halála után harmadnapon történt, Szűz Mária esetében rövidesen halála után, a többi ember esetében a világ végén. Újabban azonban neves teológusok és egzegéták, mint Gisbert Greshake és Gerhard Lohfink úgy vélekednek, hogy a feltámadás mindenki számára már a halál pillanatában bekövetkezik, és a világ végén éri el teljességét. Candido Pozo, Josef Ratzinger és mások élesen ellenzik ezt az új nézetet. A vita még tart. Úgy gondolom, hogy a halál pillanatában történő feltámadás hipotézise komoly megfontolást érdemel.

Mindezek alapján érdemes megvizsgálnunk, hogy Krisztus feltámadásába vetett hitünk miképpen módosítja antropológiánkat. A II. Vatikáni zsinat *Gaudium et spes* kezdetű konstitúciójában az emberi személy méltóságának szentelt fejezet első része: „Az ember Isten képmása” alcímmel kezdődik (12. pont). Utal ez a rész a Teremtés könyvének szavaira: „Megteremtette Isten az embert a maga képére, Isten képére teremtette őt” (Ter 1,27). Érdekes

módon, az ószövetségi Szentírás egyéb részei ritkán utalnak erre a fontos állításra. A Teremtés könyvének 6. fejezetében olvashatjuk a következő szavakat: „Aki embervért ont, ember ontsa ki annak vérért, mert az ember Isten képére alkottatott” (9,6). Ezen az egy szövegen kívül az ember istenképmásására utaló egyéb szöveg sem a Törvényben, sem a próféták könyveiben nem található. Az ószövetségi bölcsesség irodalomban viszont már találunk utalásokat: „Isten az embert földből teremtette, a maga képére alkotta, és úgy rendelte, hogy ismét azzá változzék” – írja Sirák fia (17,1), ami nem nagyon biztató perspektíva. A görög gondolkodás hatását tükröző Bölcsesség könyvében viszont már ez áll: „Isten halhatatlannak teremtette az embert, és saját hasonlóságára és képére alkotta” (2,23).

Egészen új szempont jelenik meg a páli levelekben. E levelek Jézus Krisztusról állítják az istenképmásiságot: „Krisztus Isten képmása” (2Kor 4,4), „Krisztus a láthatatlan Isten képmása” (Kol 1,15). Ennek alapján írja a *Gaudium et spes* az emberi személy méltóságát taglaló fejezet végén: „Az ember misztériuma csak a megtestesült Ige misztériumában világosodik meg igazán. Ádám, az első ember ugyanis az eljövendőnek, tudniillik az Úr Krisztusnak előképe volt. Krisztus, az új Ádám, az Atya és az ő szeretete misztériumának kinyilatkoztatásában teljesen föltárja az embert az embernek, és megmutatja magasztos hivatását... Mivel ő az emberi természetet fölvette, nem elemésztette, e természet ezáltal bennünk is nagy méltóságra jutott. Isten Fia ugyanis megtestesülésével valamiképpen minden emberrel egyesült.” (22. pont).

A zsinat e szövegéhez lábjegyzetben Tertullianus következő szavait idézi: „Quodcumque limus exprimebatur, Christus cogitabatur homo futurus.” (*De carnis resurrectione*, 6) – „Mindabban, amit (Isten) az agyagban fejezett ki (Ádám teremtése!), (Isten) Krisztusra, a jövendő emberre gondolt.” Vagyis: az első ember megalkotása már Jézus Krisztus végett történt.

A chartres-i székesegyház északi kapujának boltívén a teremtés műveit fejezte ki az ismeretlen szobrász. Az utolsó domborműven az Atyaisten látható, amint a térdére boruló, még élettelen Ádám arcán teszi a végső simításokat. Az Atyaisten arca mellett azonban, alig kiemelkedve a dombormű háttéréből, egy másik arc látszódik: a Krisztusé. Az Atyaisten már őrá gondolt az első ember teremtésekor, őfelé teremtett meg mindenkit.

Ennek alapján a páli levelekben az ember istenképmásisága is új módon fejeződik ki: „Amint hordtuk a földi ember képét, úgy hordani fogjuk a mennyeknek (vagyis Krisztusnak) a képét is” (1Kor 15,49). „Ti magatokra öltöttétek az új embert, aki teremtőjének képmására állandóan megújul a teljes megismerésre” (Kol 3,10). „Fájdalommal szülök újra titeket, míg Krisztus kialakul bennetek” (Gal 4,19). „...Krisztus testének felépítése céljából, amíg mindnyájan... azzá a tökéletes emberré leszünk, aki megvalósította Krisztus teljességét” (Ef 4,13–14).

Azáltal tehát, hogy az újszövetségi Szentírás szövegei Jézus Krisztust nevezik Isten képmásának, valamennyi ember istenképmásisága dinamikus valósággá lett: mindnyájan a tökéletes képmás, Jézus Krisztus *felé* vagyunk megteremtve, hogy a Szentlélek működése és saját hitünk, megismerésünk és szeretetünk révén egyre inkább Isten képmásává legyünk.

Ezt a gondolatot az egyházatyák tovább fejlesztik. Különösen Irenaeus felfogása nagyszerű. Antonio Orbe értelmezése szerint Irenaeus a feltámadt ember Jézus Krisztust nevezi Isten tökéletes képmásának. Az örökké élő Isten ugyanis maga a szeretet, a feltámadt Jézus Krisztus pedig örökké él, szívében azzal a szeretettel, amelynél nagyobbat elgondolni sem lehet, vagyis azzal a szeretettel, amellyel megbocsátásért imádkozva életét adta mindenkéért, és teljes bizalommal Atyjának kezébe ajánlotta önmagát. Ez a feltámadt Jézus tehát az a képmás, amely felé minden halad, és amely Ómegaként vonzza maga felé a Szentlélek által az egész világot, és benne minden életet. Így dicsőül meg az Isten, mert Irenaeus szerint: „Az élő ember az Isten dicsősége” (*Adversus haereses* 4,20,7).